

חופש הביטוי: הזכות להפגין

הפרות של הזכות להפגין על ידי רשויות מקומיות

בתקופת המחאה החברתית בקיץ 2011, לעיתים הביעו רשויות מקומיות את תמיכתן במוחים ואף סייעו להם, ולעיתים התנכלו להם.¹ נראה כי לקראת קיץ 2012 החליטו רשויות מקומיות אחדות "להקדים רפואה למכה" ולהטיל מראש הגבלות על פעילים שיבקשו למחות, ובפרט – להקים אוהלי מחאה. לעמדת האגודה לזכויות האזרח חלק מההגבלות נעשו שלא כדין ובניגוד למגבלות הסמכות הנתונה לרשות מקומית.²

למשל, פקחי עיריית תל אביב-יפו פירקו את אוהל המחאה שהקים הפעיל תמיר חגי' בכיכר רבין במאי 2012, בתואנה של היעדר רישיון להקמתו.³ כשפנה חגי' לעירייה כדי להשיג אישור להקמתו מחדש דחו אותו בלך ושוב ואחר כך דרשו ממנו פרטים מפרטים שונים. לאחר מכן דרשו ממנו להוציא רישיון עסק ולהשיג אישור משטרה ואישור מכבי אש. כדי לקבל את אישור המשטרה הוא נזקק להציג אישורים ממהנדס בטיחות, מבודק חשמל וממד"א, ולהתחייב שיציב שומר במתחם. נוסף על כך העירייה אישרה להציב את המאהל למשך תשעה ימים בלבד (ולא 45, כפי שביקש) ואסרה להכניס לתוכו פינות ישיבה וללון בו.

מעבר לעצם הצבתן של הדרישות המכבידות, מטרידה גם העובדה שהתנאים שהציבה עיריית תל אביב-יפו לא היו אחידים לכל האוהלים בעיר, בלי סיבה נראית לעין. מכאן עולה חשש שיחסה של העירייה מושפע מתוכן המחאה, מאופייה וממיקומה. כך למשל, היא אישרה הקמה של מאהל מחאה בגן וולובלסקי בתנאים מקלים ומשופרים⁴ לעומת התנאים שנדרשו ממקימי אוהלים בלב לבה של העיר (כגון המקרה של תמיר חגי' שתואר לעיל). האם העירייה מנסה לתמרץ את הפעילים למחות במקומות רחוקים מן העין? והרי מחאה חלק מתכליתה הוא שתיראה ושתישמע.

חגי' ופעילים נוספים עתרו לבית המשפט לעניינים מינהליים בתל אביב באמצעות האגודה לזכויות האזרח.⁵ לטענת האגודה העירייה מוסמכת לפנות מאהל אם הוא גורם למטרד או אם יש בו משום מפגע חמור עד כדי כך, שבאיזון מול חופש הביטוי, יש הצדקה לפנותו; אך אין בסמכותה לדרוש היתר מראש להקמת מאהל או לפרקו רק משום שהוקם ללא אישור. כן נטען בעתירה, שמדיניות העירייה פוגעת פגיעה קשה בחופש הביטוי, וכי אין בסמכותה למשטר את גילויי המחאה בעיר ולקבוע את מיקומם, את עיתויים, את אופיים ואת משכם.

¹ ראו: טל דהן, **זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2011**, האגודה לזכויות האזרח, דצמבר 2011, <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2011/12/tmunat2011.pdf>, עמ' 45-46.

² על הסמכויות של רשויות מקומיות לעניין הזכות להפגין ראו: נירה שלו, **מדריך משפטי להגנה על חופש המחאה, פרק V: סמכויות רשות מקומית**, האגודה לזכויות האזרח, <http://www.acri.org.il/he/?p=20521>. כפי שיפורט בהרחבה בהמשך, בית המשפט לעניינים מינהליים בתל אביב דחה עתירה שהגישה האגודה לזכויות האזרח, וקבע שלרשות מקומית יש סמכות להתנות הקמת אוהלי מחאה באישורה מראש ולפנות מיידית אוהלים שהוקמו ללא אישור. לעמדת האגודה פסיקה זו שגויה, ועל כן הגישה ערעור על פסק הדין לבית המשפט העליון.

³ האגודה לעיריית תל אביב: **לבטל הדרישה לאישור לשם הקמת אוהל מחאה**, אתר האגודה לזכויות האזרח, 6.6.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=21792>; אסף שטול-טראורינג, **עיריית תל אביב מקשה על מחאה: מדורי הגהנום בדרך להקמת האוהל המיוחל**, הארץ, 3.7.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1746948>.

⁴ אורי חודי, **עיריית ת"א אישרה להקים מאהל בגינת וולובלסקי**, גלובס, 26.6.2012, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000760371>.

⁵ עת"מ 6095-07-12 חג' נ' עיריית תל אביב. לעתירה, לכתבי בית דין ולפסק הדין: <http://www.acri.org.il/he/?p=22440>.

טענה זו מתחזקת נוכח נוהל חדש של העירייה לרישוי "הפגנה, עצרת, טקס, אירוע סולידריות, אירוע התרמה, אירועי חג וכל פעילות אחרת להבעת רעיון, דעה, ערך, אמונה או תפיסת עולם", שנחשף במהלך הדיון בעתירה: לשיטתה של עיריית תל אביב-יפו, כדי לקיים כל אירוע שהוא מסוג זה במרחב הציבורי נדרש אישור מראש, והתנאים לקבלתו כוללים בין השאר תשלום "החזר הוצאות" לעירייה, הפקדת שיק עירבון ופוליסת ביטוח.

בית המשפט דחה את העתירה, בין השאר מחשש להיווצרות "אנרכיה" ברחובות העיר, המבוסס על מחאת האוהלים אשתקד. האגודה לזכויות האזרח הגישה ערעור על פסק הדין.

גם עיריית ירושלים אימצה נהלים דומים לאלה של עיריית תל אביב. על פי נוהל חדש,⁶ אישור העירייה לקיום מחאות מותנה בדרישות למיניהן, אך גם אוהלי מחאה שיקבלו אישור לא יורשו לפעול יותר מיום אחד, והם יוקמו רק במקומות מסוימים; הקמת אוהל מחאה מול בית ראש הממשלה כרוכה בהפקדת ערבות בנקאית בסך 12,000 ש"ח ובתנאים מגבילים נוספים.

גם בירושלים עתרו האגודה לזכויות האזרח ופעילי מחאה לבית המשפט לעניינים מינהליים, בעקבות פינוי מאהל מחאה בגן העצמאות שבעיר והחרמת ציוד ורכוש אישי של הפעילים.⁷ העירייה אף התנתה את החזרת הציוד בכך שהפעילים יתחייבו לא להקים אוהלי מחאה בעיר מבלי לקבל את אישורה מראש,⁸ אך חזרה בה מדרישתה בעקבות פניית האגודה לזכויות האזרח. נוכח כוונת האגודה לערער לבית המשפט העליון על פסק הדין שניתן בעתירה נגד עיריית תל אביב, הוחלט למחוק את העתירה.

עיריית תל אביב-יפו ועיריית ירושלים אינן הרשויות המקומיות היחידות שהחליטו להחמיר את גישתן כלפי הקמת אוהלי מחאה בשטחן. הצטרפה אליהן עיריית כפר סבא ונטען שגם עיריית מודיעין.⁹

חופש המחאה והזכות להפגין הם חלק מרכזי מזכות היסוד לחופש הביטוי. אחת הבעיות בהגבלתן על ידי רשויות מקומיות היא שחופש הביטוי והמחאה הופכים לתלויי-מקום: בעוד שרשות מקומית אחת עשויה לאפשר מחאה ביד רחבה, רשות אחרת עשויה לגלות חוסר סובלנות ולהטיל מגבלות שונות על המבקשים למחות בתחומה. המגבלות השונות שמציבות הרשויות המקומיות בפני המבקשים להקים אוהל מחאה גם הופכות את הזכות להפגין לפריבילגיה השמורה לציבור מצומצם של אנשים שיש להם פנאי, יכולת ומשאבים להתמודד עם הבירוקרטיה העירונית ולמלא אחר הדרישות הרבות, ומונעת מימוש שוויוני ורחב של חופש המחאה.

⁶ נוהל עיריית ירושלים לקיום מחאות במרחב הציבורי בירושלים, אתר עיריית ירושלים, 24.6.2012, <http://tinyurl.com/cas3hrc>.

⁷ עת"מ 44331-07-12 בן אברהם נ' עיריית ירושלים, <http://www.acri.org.il/he/?p=22918>.

⁸ עיריית ירושלים מחרימה ציוד של מפגינים כדי "למנוע בזבז כספי ציבור", אתר האגודה לזכויות האזרח, 24.7.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=22913>.

⁹ במודיעין טענו פעילי מחאה שהעירייה פיזרה דשן וזכויות באתר שבו התכוונו להקים מאהל מחאה. העירייה טענה כי הדשן פוזר כחלק מתחזוקת הפארק, וכי אין לה קשר לשברי הזכויות. ראו: אור קשתי, פעילי המחאה: עיריית מודיעין פיזרה דשן עם זכויות באתר המאהל, הארץ, 2.7.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1746139>;

מודיעין: שברי זכויות המתינו לפעילי המחאה, mynet, 5.7.2012, http://www.mynet.co.il/articles/0,7340_L-4250988,00.html. עיריית כפר סבא אמנם אפשרה הקמת מאהל מחאה בתחומה, אולם הודיעה מראש כי המאהל יעמוד למשך חודש ימים בלבד.

עיריית כפר סבא: העיר היחידה בשרון שאפשרה הקמת מאהל מחאה חברתי בתחומה, אתר עיריית כפר סבא, 1.8.2012, <http://www.kfar-saba.muni.il/?CategoryID=255&ArticleID=3762>.

הפרות של הזכות להפגין על ידי המשטרה

יחסה של משטרת ישראל להפגנות ולאירועי מחאה התאפיין בשנה החולפת בשונות רבה. למרות אמירות ראויות של בכירים במשטרה בנוגע לתפקידה החשוב בשמירה על חופש המחאה ובהבטחת מימושו, עדיין רב המרחק בין הצהרות אלו לבין המציאות בשטח. כמו כן, נראה כי מידת הסובלנות והסבלנות של הפיקוד, ובהתאם לכך גם של השוטרים בשטח, השתנתה לאורך השנה והושפעה בין השאר מהאווירה הציבורית כלפי המחאה, מציפיות מוקדמות ומאירועים חיצוניים, כך שהתנהגות השוטרים לא הייתה רק תגובה על התנהגות המפגינים.

לקראת הקיץ נראה היה כי המשטרה נערכת בחומרה ובקשיחות יתרה בציפיה להפגנות רבות משתתפים כמו אלה שהיו בקיץ הקודם. הדבר בא לידי ביטוי למשל בזימון פעילים לחקירה, במעצרים ובאלימות שוטרים, בעיקר בחודשים מאי ויוני.¹⁰ מותו של משה סילמן, פעיל המחאה החברתית שהצית את עצמו בהפגנה בתל אביב בחודש יולי 2012,¹¹ כמו גם הביקורת על התנהלות המשטרה בהפגנות בחודש שלפני כן, היו פרשת דרכים, שלאחריה הפגינה המשטרה גישה מרוככת ומכילה יותר. לאחר אירועים אלה היא נהגה באיפוק רב כלפי המפגינים, גם בהפגנות שנערכו ללא רישיון למרות שנדרש כזה, או בכאלה שחרגו מתנאי הרישיון שניתן להן.

להלן יפורטו מספר פרקטיקות של דיכוי חופש המחאה שהמשטרה נוקטת מעת לעת. חלקן נצפו לראשונה השנה, ויש לקוות שלא יישנו. תופעות אחרות נמצאות במוקד מאבקה של האגודה לזכויות האזרח על חופש הביטוי כבר שנים רבות.

שימוש ב"רקון": השנה השתמשה המשטרה לראשונה ב"רקון" – רכב צבאי שעליו מותקנת מערכת לאיסוף מידע – בהפגנת המחאה החברתית.¹² השימוש בכלי זה, לצד נוהגה של המשטרה לצלם בווידאו משתתפים בהפגנות, לעתים מאוד מקרוב, מגביר את התחושה המטרידה שהמדינה עוקבת אחרי אזרחיה ואוספת מידע על דעותיהם ועמדותיהם. לא ברור מה נעשה במידע שנאסף.¹³ בפגישה עם נציגי האגודה לזכויות האזרח ביולי 2012 הסתייג מפכ"ל המשטרה מהשימוש שעשו פקודיו ב"רקון", והתחייב כי בהתאם להנחיותיו שימוש זה לא יישנה.

זימון פעילי מחאה לחקירה משטרתית: בשנים האחרונות התרבו המקרים שבהם פעילים חברתיים ופוליטיים מימין ומשמאל הוזמנו ל"שיחות" במשטרה או בשב"כ. המוזמנים נשאלו על עמדותיהם, על פעילותם, על פעילים אחרים וגם שאלות אישיות שונות ומשונות. מעבר לאיסוף מידע, השיחות נועדו להבהיר לפעילים, גם אם לא תמיד במפורש, ש"שמים עליהם עין", ושמוטב שיחדלו מפעילותם.¹⁴ אם לא די בכך, שמענו השנה בפעם הראשונה על פעילי מחאה שזומנו לחקירה

¹⁰ ראו בהמשך, וכן: עמיר פוקס, פוטיניזציה: המתקפה על הזכות להפגין, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2.7.2012, <http://tinyurl.com/cxnqfyx>.

¹¹ שחר חי וזרמית ראובן, מת משה סילמן, שהצית עצמו בהפגנת המחאה, ynet, 20.7.2012, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4258183,00.html>.

¹² יואב זיתון, בהפגנת המחאה בת"א: רכב לאיסוף מודיעין, 1.7.2012, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4249644,00.html>.

¹³ אבנר פינצ'וק, הוא מתמקד בה, כמו שאתם רואים, אתר העוקץ, 10.7.2012, <http://tinyurl.com/95hkp54>, צילום: ערן ורד.

¹⁴ זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2011, ה"ש 1 לעיל, עמ' 47-48. לדוגמאות מהשנה האחרונה ראו למשל: עוז רוזנברג, שוטר התקשר לאיים על מפגינים, המפכ"ל הורה לחקור, הארץ, 9.5.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1703969>; הפגנה בירושלים נגד אלימות המשטרה (על מעצר

במשטרה כדי לברר אודות תוכניות מחאה **עתידיות**. ביוני 2012 קיבלו יותר מעשרה פעילי מחאה זימונים כאלה. סיבת הזימון לא נמסרה מראש, אולם לכמה מהפעילים נמסר שמדובר בבירור תוכניות המחאה שלהם לקיץ הקרוב.¹⁵ כמו כן, פעילה ירושלמית נחקרה לגבי כוונתה להשתתף ב"צעדת השכונות" שהיתה מתוכננת ליום שלמחרת;¹⁶ פעיל ממודיעין טען כי זומן למשטרה כדי לברר על תוכניות המחאה לקיץ;¹⁷ ופעילה אחרת סיפרה כי "התקשרו אלי מהמשטרה כבר פעמיים כדי לומר לי, בטון תקיף, שאני חייבת לבקש מהם אישור להפגנה [...] בשיחה הראשונה השוטר גם תבע לדעת מה יהיה כתוב בשלטים, דבר שהוא בכלל לא בתחום סמכותו".¹⁸ עוד פורסם כי אגף המודיעין במשטרה הונחה לאסוף מידע על אזרחים ערבים הלוקחים חלק בפעילויות המחאה.¹⁹

בעקבות פניית האגודה לזכויות האזרח למפכ"ל המשטרה בעניין והסערה הציבורית שהתעוררה, הבהיר המפכ"ל שהזימונים בטלים, ושכל שוטר שינסה להניא פעילי מחאה מלממש את זכותם להפגין – בין על ידי זימוןם לחקירה, ובין על ידי נקיטת לשון מאיימת והפעלת לחץ – יועמד לדין משמעתי.²⁰ גם השר לביטחון הפנים הביע את התנגדותו לנוהג פסול זה.²¹

התניית רישיון להפגנה בדרישות לא חוקיות ולא סבירות: לעתים קרובות המשטרה עורמת קשיים על המבקשים להפגין ומתנה את רישיון ההפגנה במילוי דרישות חסרות כל בסיס בחוק.²² בין השאר דרשה המשטרה לא פעם הצגה של אישור מטעם הרשות המקומית,²³ והעמידה בפני המבקשים להפגין דרישות הקשורות באבטחת ההפגנה ובשמירה על שלום הציבור במהלכה – תפקידים שהמשטרה אמורה למלא, ולא המפגינים. דרישות אלה הכבידו על מארגני ההפגנות ולעתים אף מנעו מהם מלממש את זכותם החוקתית להפגין. המשטרה אף הגדילה לעשות וביקשה לעתים להתערב בתוכני ההפגנה: כך, הפגנה בבאר שבע הותנתה בכך שלא יונפו "שלטים הפוגעים בשמה של מדינת ישראל";²⁴ והפגנה של בני נוער מתנועת בני עקיבא בירושלים הותנתה בכך שלא יניפו שלטים ועליהם הכיתוב "הר הבית בידינו".²⁵

וחקירה של פעיל הדיור הציבורי עובדיה בן אברהם), הטלוויזיה החברתית, 11.4.2012, <http://tv.social.org.il/social/2012/04/11/demo-jerusalem-police-violence>

¹⁵ אילן ליאור ויניב קובוביץ, ניסיון לפגוע במחאה? || פעילים במחאה החברתית זומנו לחקירה על התוכניות לקיץ הקרוב, הארץ, 12.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1729204>

¹⁶ יאיר אלטמן, למרות ההוראה: פעילה חברתית בירושלים נחקרה, וואלה, 13.6.2012, <http://news.walla.co.il/?w=/10/2541390>

¹⁷ פעילי המחאה: עיריית מודיעין פיזרה דשן עם זכוכית באתר המאהל, ה"ש 9 לעיל.

¹⁸ ידידיה בן אור, "מגישים כתב אישום נגד משטרת ישראל", ערוץ 7, 5.7.2012, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/240603>

¹⁹ יניב קובוביץ, המודיעין המשטרתי הונחה לעקוב אחר מפגינים ערבים, הארץ, 29.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1743619>

²⁰ האגודה למפכ"ל המשטרה: להימנע מזימון פעילי מחאה לחקירה, אתר האגודה לזכויות האזרח, 13.6.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=21939>

²¹ יניב קובוביץ, אילן ליאור, עוז רוזנברג, פעילים זומנו לחקירה במחוזות שונים, במשטרה מתעקשים: "זו לא הוראה מלמעלה", הארץ, 13.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1730384>

²² דוגמאות ראו בפניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי של המשטרה, 28.11.2011 ו-7.2.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=19403>. כמו כן ראו פניות האגודה ליועץ המשפטי של המשטרה בענין תנאים לא חוקיים להפגנה בבאר שבע, 20.5.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=21622>, ובענין הפגנה של עולים מאתיופיה במבשרת ציון, 21.8.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=24623>

²³ בתשובתו לפניית האגודה לזכויות האזרח מיום 21.8.2012 (ה"ש 22 לעיל) אישר היועץ המשפטי של המשטרה שהתניה של רישיון להפגנה באישור מהרשות המקומית אינה חוקית.

²⁴ פניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי של המשטרה מיום 20.5.2012, ה"ש 22 לעיל. בתגובת המשטרה לאירוע שהובאה בכתבה באתר הארץ נמסר כי "במקרה זה, אכן נוסחו חלק מהתנאים שהציבה התחנה שלא בהתאם לעקרונות". עוד נמסר כי המשטרה "אינה מתערבת בתכני המחאה, ובוודאי שאינה מגבילה או מונעת מחאות המכוונות נגד הממשלה ומדיניותה, עם זאת, רשאית המשטרה לאסור הנפת שלטים בהם דברי

נראה שהסיבה למקרים כאלה היא פרשנות שגויה של חלק ממפקדי המחוזות והמרחבים במשטרת ישראל באשר לדיני ההפגנה והמחאה. בפברואר 2012 פנתה האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי של המשטרה וביקשה ממנו להבהיר את המצב המשפטי ולהנחות את מפקדי המחוזות במשטרה לפעול על פי הוראות החוק, ובהתאם לתפקידה של המשטרה במדינה דמוקרטית להגן על הזכות החוקתית לחופש ביטוי ומחאה ולאפשר לממשה.²⁶ תשובתו של היועץ המשפטי למשטרה טרם נתקבלה.

פיזור הפגנות ללא עילה בדין: לא פעם שוטרים מכריזים שלא כדן שהפגנה מסוימת היא "התקהלות לא חוקית" או "התקהלות אסורה", או דורשים הצגת רישיון גם אם החוק אינו מחייב רישיון כזה. לא מדובר במקרה בודד או בתופעה הרלבנטית למחוז זה או אחר, אלא בתופעה החוזרת שוב ושוב בתקופות שונות ובכל רחבי הארץ,²⁷ ומעידה על בעיה בדיעת החוק והפסיקה בקרב שוטרי משטרת ישראל או על פרשנות שגויה שלהם. במאי 2012 פנתה האגודה לזכויות האזרח אל היועץ המשפטי של המשטרה בעניין,²⁸ אך תשובתו טרם התקבלה.

שוטרים לא מזוהים: על פי פקודות המשטרה, שוטר הלבוש מדים חייב לענוד תג זיהוי בכל עת. חובה זו נועדה, בין השאר, להרתיע שוטרים מלהשתמש לרעה בסמכותם: שוטר שאינו עונד תג זיהוי, או חמור מכך – שוטר רעול פנים שמסתיר את פניו בכובע גרב, עלול, בחסות האנונימיות, לפעול באופן משולח רסן ומעבר למה שמתיר לו החוק. אף על פי כן, לא פעם שוטרים מתעמתים עם מפגינים בלא שהם עונדים תגי זיהוי, או בהיותם רעולי פנים.

בעקבות פניות של האגודה לזכויות האזרח למשטרת ישראל וליועץ המשפטי לממשלה,²⁹ הודיעה לאחרונה פרקליטות המדינה לאגודה על הנחיות חדשות של מפכ"ל המשטרה, ולפיהן, ככלל, בטיפול בהפרות סדר השוטרים יפעלו רק בפנים גלויים ועם תג זיהוי כנדרש בחוק. נושא תגי השם עלה גם בפגישת נציגי האגודה עם המפכ"ל ביולי 2012, והוא אישר כי קיימת הנחייה לענוד תגי זיהוי. אולם בהנחיות אין די: יש לאכוף את החוק, ולהעמיד לדין משמעתי שוטרים פועלים ללא תגי זיהוי ומפקדים המורים להם לעשות כן. בימים אלה דנה ועדת הפנים של הכנסת (בהכנה לקריאה שניה ושלישית) בהצעת חוק ברוח זו, ועל פיה נגד שוטרים שיפרו את החובה לענוד תג מזהה תופעל סנקציה פלילית.³⁰

הסתה והמרדה". ראו: אור קשתי, המחאה החברתית || התנאי של משטרת באר שבע להפגנה: לא להניף שלטים בגנות המדינה, הארץ, 5.7.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1748207>.

²⁵ ישי קרוב, הר הבית בידינו? במשטרה לא בטוחים, ערץ 7, 12.8.2012, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/242458>; חזקי עזרא, "לידיעת המשטרה - הר הבית בידינו", ערוץ 7, 20.8.2012, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/242886>.

²⁶ פניית האגודה ליועץ המשפטי של המשטרה מיום 28.11.2011 ו-7.2.2012, ה"ש 22 לעיל.

²⁷ דוגמאות רבות מהשנים 2010-2012 ראו בפניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי של המשטרה, 7.5.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=21360>, ראו גם פניית האגודה בעניין פיזור משמרת מחאה חוקית בתל אביב, 9.9.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=24630>.

כמו כן ראו: רויטל חובל, שוטרים לפעילי מחאה בחיפה: "אסור להניף שלטים ללא היתר", הארץ, 25.7.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1785712>.

²⁸ ה"ש 27 לעיל.

²⁹ הפניות באתר האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/?p=23880>.

³⁰ הצעת חוק לתיקון פקודת המשטרה (חובת ענידת תגים והזדהות), התשע"א-2011. לנוסח הצעת החוק ועמדת האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/?p=14762>.

שוטרים סמויים: בהפגנות בקיץ האחרון התרחבה מאוד התופעה של שוטרים סמויים המתעדים ומצלמים מפגינים ואף עוצרים אותם.³¹ נוכחותם של שוטרים סמויים בהפגנות, והתיעוד הגלוי והבוטה של פעילים מרכזיים בהפגנה, משדרים את המסר הפסול, שמי שמתתף במחאה "נמצא על הכוונת", וגורם לפעילים לחשוש מפני הצפוי להם אם ימשיכו בפעולות המחאה. נוכחותם של שוטרים סמויים היא גם גורם מתסיס, ולעתים חשיפתם עלולה להביא לידי התלקחות של עימותים מיותרים, ואף אלימים, ביניהם לבין המפגינים. זאת ועוד: גם שוטר סמוי, כמו שוטר רעול פנים או שוטר שאינו עונד תג זיהוי, עלול לחוש שניתן לו חופש פעולה גדול מזה המוקנה לו בחוק, ולפעול באופן משולח רסן.

בפגישת האגודה לזכויות האזרח עם מפכ"ל המשטרה ביולי 2012 אישר המפכ"ל שככלל, אין מקום לנוכחות שוטרים סמויים במהלך הפגנות לצורך טיפול במפגינים, וכי הדבר נעשה, אם בכלל, כדי לטפל באירועים שאינם קשורים להפגנה עצמה, כגון כייסות. אפשר לתהות כמה כייסים תפסו השוטרים הסמויים בהפגנות המחאה החברתית בקיץ האחרון; בכל מקרה, השוטרים הסמויים אינם מסתפקים בתפיסת כייסים אלא, כאמור, מתעדים ומצלמים מפגינים ואף עוצרים אותם. מניעת עבריינות ושמירה על שלום הציבור ועל בטיחות המשתתפים בהפגנות הן תכליות חשובות ולגיטימיות, אך הן אינן מכשירות הפעלת שוטרים סמויים בהפגנות, ואפשר להשיגן בדרכים אחרות, כגון נוכחות של כוחות משטרה גלויים. לאחרונה חזרה האגודה וביקשה מהמפכ"ל שירה למפקדי המחוזות להימנע מכך, וינקוט צעדים יעילים כדי לשים קץ לתופעה.³²

עיכוב ומעצר של מפגינים: פיזור הפגנה שלא הייתה עילה חוקית לפזרה, לא רק פוגע בזכות המפגינים לחופש ביטוי, אלא מלווה לעתים גם בעיכוב ובמעצר של מפגינים, ובכך יש פגיעה נוספת בחירותם ובזכויות היסוד שלהם. סמכויות המעצר והעיכוב מופעלות לעיתים לפני אמצעים חמורים פחות להשבת הסדר הציבורי על כנו, וכך הן הופכות לכלי לדיכוי של מחאה לגיטימית. כך, למשל, טען פעיל ימין כי נעצר רק מפני ששאל את השוטרים מדוע הביאו סוסים ופרשים להפגנה,³³ ופעילים שהפגינו נגד פעולת צה"ל בעזה נעצרו למרות שההפגנה כבר הסתיימה ולא היה חשש לפגיעה בסדר הציבורי.³⁴

בהפגנת המחאה החברתית ב-22 ביוני 2012 נעצרו באלימות 12 פעילים, ובהם דפני לוי, שידה נשברה.³⁵ נגד אחדים הוגשו כתבי אישום. בעקבות האירוע התקיימה למחרת הפגנה זועמת, שכללה חסימת כבישים וניפוץ שמשות של סניפי בנקים. המשטרה מצידה ביצעה מעצרים המוניים, חלקם תוך נקיטת אלימות רבה נגד מפגינים. בתום הערב נמנו 89 מפגינים עצורים. אמנם כמה מהמפגינים

³¹ קישורים לסרטוני וידאו ולתמונות המדגימים את התופעה ראו בפניית האגודה לזכויות האזרח למפכ"ל המשטרה, 29.8.2012, <http://www.acri.org.il/he/?p=24634>.

³² פנייה מתאריך 29.8.2012, ה"ש 31 לעיל.

³³ מהומות בירושלים • ארבעה פעילי ימין נעצרו, בחדרי חרדים, 6.6.2012, <http://www.bhol.co.il/Article.aspx?id=41525>.

³⁴ פניית האגודה לזכויות האזרח למפקד מחוז ירושלים במשטרה, 20.11.2012, <http://tinyurl.com/cr4mysv>, דפני לוי ו-11 פעילים נעצרו באלימות ברוטשילד כשניסו להקים מאהל, הארץ, 22.6.2012,

³⁵ דפני לוי ו-11 פעילים נעצרו באלימות ברוטשילד כשניסו להקים מאהל, הארץ, 22.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1738049>; דפני לוי בגבס: שוחררה ממעצר ומיהרה לבית החולים, וואלה, 23.6.2012, <http://news.walla.co.il/?w=90/2543923>.

נהגו באלימות, אך רבים אחרים נעצרו ללא עילה, ובהם תחקירנית שטח של האגודה לזכויות האזרח.³⁶

בסופו של דבר הוגשו כתבי אישום נגד 14 מהעצורים בהליך מזורז וחריג. בית המשפט דחה את בקשת המשטרה להאריך את מעצרים עד תום ההליכים, וקבע ש"היה על המשטרה להורות על שחרורם בתנאים או שלא בתנאים בתחנת המשטרה ולא להביאם לבית המשפט יחד עם בקשה למעצרים עד לתום ההליכים. לא מצאתי כי עובדות כתב האישום הן כאלה המעידות על המסוכנות של המשיבים, שכולם צעירים, ללא עבר פלילי, בעוצמה המצדיקה מעצרים של אלה יום אחד נוסף.³⁷ בדיון הראשון במשפטם של 14 העצורים באוקטובר 2012 מתח בית המשפט ביקורת חריפה על נוסח כתבי האישום שהוגשו נגדם והמליץ למשטרה "להכניס את כתבי האישום לגודל המתאים להם", ו"לפתור את העניין בהידברות".³⁸

אלימות שוטרים: בהפגנות שנזכרו לעיל, וכן בהפגנות קודמות של המחאה החברתית בחודשים מאי ויוני 2012, הפעילו שוטרים כוח רב ולא מידתי כלפי מפגינים. מתלונות שהגיעו לאגודה לזכויות האזרח, מפרסומים בתקשורת ומתיעודים שאנשים העלו לרשת האינטרנט עולה, ששוטרים נהגו באלימות כלפי מפגינים, לעיתים ללא סיבה, איימו לעצור אותם בלי כל סמכות, ואזקו פעילים שלא על פי הוראות החוק.³⁹ למחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) הוגשו מספר תלונות, ועל פי הפרסומים היא החליטה להעמיד לדין משמעותי את שוטר אחד⁴⁰ והמליצה להגיש כתב אישום נגד שוטר אחר.⁴¹ בתלונות אחרות עדיין לא התקבלה החלטה.

כך סיפר אחד המשתתפים בהפגנת המחאה החברתית שהתקיימה ב-12 במאי 2012 בתל אביב: "שני שוטרים אחזו בי, אחד בכל יד, סובבו את ידי מאחורי הגב, אזקו אותי [...], דחפו את גבי ואת ראשי מטה וגררו אותי תוך הפעלת כוח פיזי רב [...]. לאורך כל הזמן אמרתי להם 'אני לא מתנגד, אל תפעילו אלימות', אך הם המשיכו להפעיל כנגדי כוח רב ודחפו את ראשי וגבי לעבר הרצפה [...]. במשך יומיים שכבתי במיטה עם כאבי גב איומים". אחר סיפר: "קצין המשטרה החליט פשוט לתפוס אותי ולזרוק אותי לכביש [...]. ואז הוא שוב זרק אותי למדרכה ממול [...]. האישה שהוא הטיח אותי בה עפה מהמכה עם הפנים על הכביש". מפגין נוסף טען כי "כאשר ביקשתי לחצות את הכביש במעבר חציה ובאור ירוק הדפו אותי שוטרי יס"מ, כשאמרתי שזכותי לחצות בירוק ניגש

³⁶ דן מגן ומור שמעוני, הפגנת המחאה החברתית: חלונות סניפי בנקים נופצו, וואלה, 24.6.2012, <http://news.walla.co.il/?w=/90/2543983>; יניב קובוביץ, המשטרה: מעצרה של דפני ליף - טעות מבצעית, הארץ, 24.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1739369>. וראו גם: אייל גרוס, האלימות המשטרית בהפגנה: איום על הזכות להפגין, הארץ, 24.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1739441>; תומר שדמי, כבוד הזוגיות וחירותה, הארץ, 25.6.2012, <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1739913>.

³⁷ מ"ת 43701-06-12 מדינת ישראל נ' בר ואח', החלטה מיום 24.6.2012.

³⁸ אור קשתי, המשטרה רוצה לרדת מהעץ, הפעילים לא יגישו לה סולם, הארץ, 27.10.2012, <http://www.haaretz.co.il/magazine/1.1850505>.

³⁹ ה"ש 36-35 לעיל. וראו גם: צפו בווידיאו: שוטרים חונקים ומכים מפגינים אמש בת"א, גלובס, 24.6.2012, <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000759489>; הנדון: דיכוי אלים על ידי כוחות המשטרה בפיזור הפגנות, אתר הקרן החדשה לישראל, 25.6.2012, <http://nif.org.il/news/2012/06/25/423>; חזקי עזרא, "על המשטרה להבטיח הזכות להפגין", ערוץ 7, 28.6.2012, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/240275>.

⁴⁰ מור שמעוני, קצין משטרה שתועד חונק מפגינה יועמד לדין משמעותי, וואלה, 5.9.2012, <http://news.walla.co.il/?w=/10/2565066>.

⁴¹ מור שמעוני, מח"ש תמליץ: אישום נגד שוטר שהיכה מפגין בתל אביב, וואלה, 6.9.2012, <http://news.walla.co.il/?w=/10/2565160>.

שוטר והלם בבטני [...] לאחר מכן איים שיתקוף את אבי שהתקומם על התקיפה ואיים שישים אותי במעצר".⁴²

באותם שבועות פורסמו בתקשורת גם תלונות על אלימות של שוטרים כלפי מפגינים חרדים בירושלים.⁴³ כמו כן דווח ארגון עדאלה על אלימות קשה שהפעילו שוטרים כלפי אזרחים ערבים שהפגינו מול כלא רמלה לאות הזדהות עם אסירים ביטחוניים ששבתו רעב. בפנייתו למחלקה לחקירות שוטרים מדווח הארגון שהשוטרים השתמשו באקדחי הלם (טייזר) נגד עצורים כבולים, הכו עצורים כבולים בדוקרנים ובאגרופים ובעטו בהם, הטרידו מינית כמה מהנשים שנעצרו והשתמשו בביטויים גזעניים, משפילים ומעליבים.⁴⁴

* * *

חשוב לציין כי הולכת וגדלה בקרב המפגינים המודעות לזכויותיהם: מפגינים לומדים להצטייד מראש ב"זכותונים" או בנוסח החוק ופקודות המשטרה, וכך הם יכולים להוכיח לשוטרים שהם פועלים בניגוד לסמכותם ולמנוע פיזור הפגנות שלא כדין.⁴⁵ פעילי מחאה גם פונים לעורכי הדין המגנים על חופש הביטוי לייעוץ משפטי מראש, וכן נעזרים בהדרכות ובמידע שמספקת האגודה לזכויות האזרח על זכויות מפגינים, ואף יוזמים מפגשי הדרכה.

בסוף חודש יולי 2012, בפגישה בין נציגי האגודה לזכויות האזרח לבין מפכ"ל המשטרה, הדגיש המפכ"ל את מחויבותה של המשטרה למימוש חופש הביטוי והמחאה.⁴⁶ מתפקידו של הפיקוד הבכיר במשטרה להבטיח שגישה זו תחלחל בשורות המשטרה, החל מהפיקוד ועד לשוטרים בשטח, ולא תיוותר ברמת ההצהרות בלבד.

⁴² תלונות שהתקבלו באגודה לזכויות האזרח והובאו בפניית האגודה למפקד מחוז תל אביב במשטרה ולמנהל מח"ש מיום 31.5.2012. בתשובה טענה המשטרה כי פעלה להבטיח את קיום ההפגנה כמתוכנן, וכי לאחר סיומה החלו מספר אנשים לחסום את הכביש ולהפר את הסדר הציבורי. ממח"ש נמסר כי לא יוכלו לטפל בתלונה כללית אלא רק בתלונות פרטיניות שיגישו הפעילים שנפגעו. לפניית האגודה ולתשובות: <http://www.acri.org.il/he/?p=21653>

⁴³ אבי חיים, הפגנות בירושלים – אלימות מצד השוטרים, ערוץ 7, 6.6.2012, <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/239145>; פני רוזנברג, מפגיני השבת המומים: "המשטרה החליטה לטפל בנו באלימות קשה", בחדרי חרדים, 4.6.2012, <http://www.bhol.co.il/Article.aspx?id=41420>

⁴⁴ מעצר לא-חוקי של 17 מפגינים, אתר עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל, 17.5.2012, <http://adalah.org/heb/?mod=articles&ID=1220>; עקיבא אלדר, תלונות למח"ש: שוטרים חשמו עצורים כבולים, הארץ, 17.5.2012, <http://www.haaretz.co.il/news/law/1.1710569>

⁴⁵ ראו למשל סרטונים שהועלו לרשת ובהם מפגינים ש"מלמדים" את השוטרים על חוקי ההפגנה, <http://www.acri.org.il/he/?p=21412#part5>

⁴⁶ המפכ"ל: "מחויבים לחופש הביטוי והמחאה", אתר המשטרה, 26.7.2012, <http://www.police.gov.il/articlePage.aspx?aid=415>